

Premiera Pasolinijeve tragedije Ubeseđovanje

Ojdip ne more več ubiti očeta, ker oče prej ubije njega

Dramaturginja in režiser uprizoritve *Ubeseđovanje* Pier Paola Pasolinija, ki bo nočjo na malem odru **SNG Nova Gorica** doživela prvo slovensko uprizoritev v prevodu Gašperja Maleja, sta v pogovoru skušala zajeti nekaj vidikov nastajanja vznemirljive predstave.

ŽIVA BIZOVIČAR, JAN KRMELJ

Živa Bizovičar: "Danes je 8. januar, premiera predstave *Ubeseđovanje* bo čez približno dva tedna. Kje v procesu se nahajamo in kaj smo ugotovili?"

Jan Krmelj: "Mislim, da smo - analognost s strukturo predstave - tik pred koncem, pri vrhu te zgodbe, ki 'se konča, a se ne začne'. Smo na točki, ko se zgodi tragični obrat, ki ga celotna predstava anticipira. Prav danes smo govorili o Pasolinijevi smrti, na neki način smo torej strukturno in vsebinsko soočeni s fenomenom konca. Konec predstave in konec nekega življenja, ki ga zaznamuje visoki kapitalizem, na neki nenavaden način sovpadata. Ukvarjamo se s tem, kako se lahko ta blazno zagonetna zgodba in postopki ubeseđovanja razpletejo in kakšne posledice imajo. Tako na ravni kreativnega procesa kot na ravni uprizorjanja zgodbe smo torej soočeni z neizogibnostjo: neki svet, neka zgodba, se končuje."

Živa Bizovičar: "Zanimivo je, kar si rekel o postopkih ubeseđovanja, saj se na neki način dotikajo tudi Pasolinijevega manifesta za besedno gledališče. Kako se ubeseđovanje vedno zaključuje z nasilnim dejanjem - kakor v tekstu tudi v Pasolinijevem življenju, življenju nenehnega ubeseđovanja nekega sveta. Njegovo življenje se je zaključilo v agresivnem dejanju, ki ga je težko ubesediti. To se mi zdi zanimiv paradoks: Pasolini tudi v besedilu ne ubeseđuje nasilja. Ko pride do nasilja, besede umanjajo."

Jan Krmelj: "Pasolini - kot Hiron v njegovi *Medeji* - je antični človek, mitologija je zanj resnična izkušnja. Sprašuje se, kako preko jezika priti do realnega in kako tematizirati nasilje skozi jezik, da bi dostopal do realnosti izkušnje. Antičen je v tem, da nasilja (v gledaliških delih) nikoli ne prikazuje. Razumel je, da je v gledališču ključno to, česar ne pokažeš, to, kar je gledalcu skrito. V manifestu sicer poudarja, da želi biti njegovo gledališče frontalno, direktno. Vzpostavi celo teorijo, da je mogoče pisati gledališče brez podtekta, kar se tudi skozi njegova lastna dela ponovno pokaže kot nemogoče. Ne moreš se izogniti človeški psihologiji, vsi se na to, kar gledamo na odru, odzivamo z nekim psihološkim, emotivnim in racionalnim aparatom. To se povezuje tudi z dejstvom, da jezik - ali normalizacija jezika - vsebuje nasilje. Da resničnost ubeseđujemo, je povezano s strukturnim nasiljem sveta. Ta, ki govori, vedno izključuje druge in njihove perspektive - to je Očetova pozicija v zgodbi."

Živa Bizovičar: "Koltēs v *Robertu Zuccu* pravi: Nočem več govoriti besed, dovolj je bilo besed, zapreti moramo šole in zakuriti gledališča. V kakšnem odnosu se ti zdita besedno gledališče in režija - kako se lotevaš nasilja, ki je

vpisano v besedilo? S kakšnimi postopki?"

Jan Krmelj: "V tej predstavi smo razvili serijo postopkov, ki uprizarjajo preskoke med fikcijo in realnostjo. Pogravamo se s tem, da realnost gledališkega dogodka nikoli ne more biti prikazana, ampak se zgodi v gledalcu. Stvari, ki pred nami niso postavljene dobesedno, so neskončno sugestivne in močnejše. To, da smo Pasolinija v predstavi umestili tudi kot nekoga, ki snema nekakšen sproti dokumentarec uprizoritve lastnega besedila, omogoči perspektivo, ki je distancirana od direktne reprezentacije dogajanja. Prav tako so v besedilo vpisani momenti, ko se neki lik (predvsem Oče) zaveda tega, da se uprizarja pred nami. Te distance tudi radikalne dogodke naredijo dostopne, da generirajo nekaj drugega kot zgolj odpor ali šok. Paralelno z zgodbo o Očetu spremljamo tudi zgodbo Pasolinija, ki je hkrati zgodba o nemoči in propadu patriarhata ter o nasilju sodobnosti, ki jo govorimo skozi Pasolinijevo smrt. V predstavi raziskujemo nivoje nasilja: psihološko nasilje, željo po nadzoru, potem nasilje kamere nad realnostjo, ki jo poskuša ujeti v lečo. Tam je tudi konkretno nasilje, in sicer v momentih, ko Sin zabode Očeta in ko Oče ubije Sina. Predstava se na teh mestih prelomi, v ospredje pride abstraktniša odrska govorica, ki pa za gledalca naredi izkušnjo intenzivnejšo. Kako ti dojemaš te momente nasilja?"

Živa Bizovičar: "Ko sva govorila, sem pomislila na izjavo iz Pasolinijevega zadnjega intervjuja: 'Ampak jaz pravim, da so v nekem smislu vsi šibki, ker so vsi žrtve. In vsi so krivci, ker so vsi pripravljeni na igro klanja'. Govori o tem, da dokler živimo znotraj sistema in se ne upiramo, sistem podpiramo. Vsi smo krivi sistemskega nasilja, redno ga tako izvajamo kot čutimo njegove posledice. Pasolini je v nasilju radikalen. Potem je tukaj še Očetova obsesija s Sinovo seksualnostjo: seks je Pasoliniju metafora za moč. To, da Oče želi do konca spoznati Sinovo seksualno življenje in vanj poseči, poudarja željo po nadzoru, ki je lastna vsakemu kapitalistu. Tudi sistem države že od nekdaj posega v našo seksualnost - določa, kje in kako je seks sprejemljiv. Je izkaz moči, ki se je v celotni zgodovini pojavljal kot najvišja oblika nadzora. Tako berem Očetovo obsesijo s Sinovim spolnim udom. To ni samo neka psihološka fiksacija posameznika, temveč govori o nenavadnosti sistema, ki je obseden z našo seksualnostjo."

Jan Krmelj: "Ja, bodisi z njenim tabujiranjem bodisi z radikalnim razgaljenjem. Izjemna se mi zdi Pasolinijeva ubeseđitev, da je resničnost igra klanja. Gre za biopolitiko sodobnosti, ki ima korenine v zgodnjih družbenih ureditvah. Če kdaj, potem smo danes nenehno v boju za preživetje, ki nas preseneči, ko se tega zavemo. Udeleženi smo v igri moči med deli sveta, med družbenimi skupinami: še vedno (ali še bolj) živimo v sistemu, ki neposredno upravlja z našimi željami in nas nadzira še bolj radikalno, kot to počne Pasolinijev Oče - kapitalist v času razcvetanja družbe potrošnje. Zahteva kapitala po tem, da smo vedno bolj in samo še uporabni, podrejeni proizvodnji in profitu, izničuje svobodo. Sin tik pred smrtjo govori o človeški vrsti, ki

meri vse, kar počne zgolj s koristnostjo in uporabnostjo. Kot da bi moralo vse, kar počnemo, nekemu prinašati korist - ampak v prvi vrsti to nismo mi."

Živa Bizovičar: "Obožujem alternativo, ki jo ponudi Pasolini: čisti odmik, ki ni niti proti niti za. V *Svinjaku* oče sinu (potem, ko Julian samo še leži in gleda v prazno) očita, da nima niti neubogljivega sina (ki bi ga lahko vzgajal) niti ubogljivega sina, ki bi ga nadaljeval - ima le sina, s katerim ne ve, kaj početi. Sin pusti očeta nemočnega. Tam se skriva neko polje svobode, neka tretja možnost, kar počne tudi Sin v *Ubeseđovanju*. Svoboda je lahko tudi zgolj v tem, da bivaš. V Pasolinijevem zadnjem intervjuju se pojavi ta misel, kaj bi govoril spodbode z vprašanjem, kaj bi počel, če bi vsi problemi sistema, ki ga kritizira, izginili in ne bi imel več česa kritizirati. Pasolini odgovori, da mu ni treba biti Pasolini, po tem nima nobene potrebe. Če bi živel v drugačni družbi, bi počel nekaj drugega. S tem je želel poudariti, da ni osebno fiksiran na svojo identiteto: razume jo kot svojo nalogo v svetu."

Jan Krmelj: "Odpri si dve ključni poanti: rešitev sistema nasilja nikoli ni v alternativni, temveč v neki tretji možnosti, še neobstoječi. Skozi Sinovo bežanje in zadnjo epizodo berem tudi, da je Pasolini razumel, da je tudi v fikciji nekaj emancipatornega: utopija je nujna, da se lahko prebijemo iz sistema, v katerem nismo svobodni. Kot nadrealisti, tudi Pasolini poudarja, da je treba zahtevati nemogoče. Sanjati moramo nekaj, kar se zdi znotraj trenutne ureditve sveta nemogoče. Danes je nasilje temeljno gonilo organizacije trga dela, socialnih hierarhij. Kot da mora neke obstajati neka tretja izbira, ki ni agresivna niti do sveta niti do tebe. Konstruktivna možnost gradnje nekega novega sveta. Tudi s tem, ko predpostavi fluidnost človeške identitete kot možnost družbene ureditve, ki preseže tudi spolne omejitve in apriorne vrednosti naših družbenih vlog, je Pasolini preroksi. Fascinantno je, s kakšno radikalno distanco je znal gledati na življenje. V tej distanci je nekaj poetičnega: najbolj osebna je prav v tej strašljivi, brezkompromisni nevtralnosti in seriji zavrnitev. To je objektivnost, ki jo je Pasolini patentiral: rekel je 'ne' toliko stvarjem, da je lahko sanjal alternativno prihodnost, ki je potencialno osvobajajoča. Odpor, na katerega je tolikokrat naletelo njegovo delo, se je pojavil natanko zato, ker so bile njegove analize točne, za dele so nevalgično točko populizma in sistema nadzora, ki se ohranja skozi potrošnjo. Predvidel je razvoj zgodovine: tudi danes živimo v nekakšnem tehnokratskem fevdalizmu, ki je zgrajen za profit peščice, medtem ko radikalno redefinira življenje večine."

Živa Bizovičar: "Ta absolutni 'ne' kapitalizmu je prisoten tudi v tekstu. Oče je zelo človeški kapitalist: pozna vse svoje delavce, dela iste ure kot oni, prijazen je z njimi. Njegova napaka ni, da je izkoriščevalski, narobe je, da sploh je kapitalist, lastnik podjetja."

Jan Krmelj: "Napaka je, da nekaj takega kot kapitalizem sploh obstaja. Pasolini ga prikaže kot družbeno ureditev, katere cilje je izvajati čim več presežnega dobička, ki se neke kopiči - na tem vidi nekaj skoraj zlega, predvsem pa destruktivnega za tkivo človeške skupnosti. Neizogibno je nasilno

do nekoga: če pogledamo piramido kapitalistične ureditve, je od lastnika korporacije do najslabše plačanih podizvajalcev nasilja vse več."

Živa Bizovičar: "Prav zaradi tega Pasolini v besedilu naredi obrat: govori o množičnem ubijanju sinov, o generaciji, ki ne spusti pozicije moči, medtem ko njihovi sinovi padajo v vojni."

Jan Krmelj: "Spet sem pomislil na *Medejo*: tam Hiron izjavi, da v naravi ni nič naravnega. Govori o tem nenavadnem fenomenu kapitalizma, ki je na neki nenavaden način najnaravnejša religija, saj kot svoj ideal vzpostavi užitek in neskončno izpolnjevanje želj. Nekaj protinarnavne je v tem, da rečemo ne: ampak šele takrat, ko znamo reči 'ne' svoji naravi, ki je nasilna, postanemo ljudje."

Živa Bizovičar: "Kot tista zgodnje-kršćanska poanta, da so bile živali ustvarjene samo zato, da jih lahko mi uporabljamo. Biti človek pomeni iti proti temu, kar je najnaravnejše."

Jan Krmelj: "Če imaš možnost zaklati in izkoristiti vse živali, ki hodijo po Zemlji, jih torej morda raje ne ubij. Pasolini je znal ujeti tok zgodovine v ključnem trenutku formiranja novega sistema, v času po vojni. Ta občutljivost je nedvomno povezana tudi z nasiljem, ki je zaznamovalo njegovega očeta in brata v času vojne, in z nasiljem, ki ga je utrpel zaradi svoje seksualnosti. Nasilje se po vojni ni izničilo, temveč prelevilo v družbeno ureditev in gospodarsko rast, pa tudi vojne poznega kolonializma."

Pasolinijev obrat, ki neizprosno natančno ubeseđi tudi naš čas, je, da njegov Ojdip ne more več ubiti očeta, ker oče prej ubije njega. Generacija voditeljev pošlje svoje sinove v vojno - in ko vsi padejo, zahteva, da se rodi še več otrok. To je ključna navezava na zadnjih petdeset ali šestdeset let: moč je skoncentrirana v rokah generacij, ki nenehno začnajo vojne, da bi same sebi potrdile neko fiktivno moč. V tem trenutku divja toliko vojn, ki jih vodijo očetje, njihovih sinovi in hčere pa umirajo tako na fronti kot v civilnem življenju. Kot zapiše Pasolini: Svet pozna epoke, ko se očetje izrodijo, in s tem, ko ubijejo svoje sinove, zagrešijo kraljemor." •

“Pasolini je znal ujeti tok zgodovine v ključnem trenutku formiranja novega sistema, v času po vojni. Ta občutljivost je nedvomno povezana tudi z nasiljem, ki je zaznamovalo njegovega očeta in brata v času vojne, in z nasiljem, ki ga je utrpel zaradi svoje seksualnosti. Nasilje se po vojni ni izničilo, temveč prelevilo v družbeno ureditev in gospodarsko rast, pa tudi vojne poznega kolonializma.”

JAN KRMELJ
režiser

“Pomislila sem na izjavo iz Pasolinijevega zadnjega intervjuja: 'Ampak jaz pravim, da so v nekem smislu vsi šibki, ker so vsi žrtve. In vsi so krivci, ker so vsi pripravljeni na igro klanja.' Govori o tem, da dokler živimo znotraj sistema in se ne upiramo, sistem podpiramo. Vsi smo krivi systemskega nasilja, redno ga tako izvajamo kot čutimo njegove posledice.”

ŽIVA BIZOVIČAR
dramaturginja

Prizor iz Ubesedovanj (z leve): Miha Nemec, Marjuta Slamič, Lara Fortuna, Željko Hrs in Peter Harl

Živa Bizovičar

Jan Krmelj